

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 23.

15 Մարտ 1896

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատը Այժ Զատուէսի Թիւ 20

1896

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1 Սիպերիացի մանկամարդ Օրիորդը — Յ. Վ. Մխչեան
- 2 Տոմարական.
- 3 Ակնարկ մը Ս. Իգնատիոսի բղբոց վրայ:
- 4 Վարդապետութիւն ժ. Առաքեոց — Ս. Վ. Ն
- 5 ՎԱՐԴ Ս. ՄՈՆԻԲԱՅԻ — ՅՈՎՀ. Վ. Աբելեան.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Վեցերորդ Տարի

թիւ 23

15 Մարտ 1896

ԲՍԱՎԻԷ ՏԸ ՄԷՍԹՐԸ ԿՈՄՍԻ

ՍԻՊԵՐԻԱՑԻ

Մանկավարդ Օրիորդը

ԿԱՄ

ԾՆՈՂԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

(Շարունակութիւն տես անցեալ քիւն)

Ուղեղնացութեան չորրորդ օրն այն աստիճան ցուրտը սաստկացաւ՝ որ երբ բալխիրներուն կարաւանը կանկ առաւ, մեր ուղեւոր աղջիկը դրեթէ թմբեալ ու փայտ կտրած էր. զօրութիւն չունեցաւ բալխիւրէն իսկ վար իջնելու։ Իսկոյն զինքը խանը փոխադրեցին, որ առանձինն իջեւան մ'է ճամբորդներու համար. այս շէնքը 30 մղոնէ աւելի հեռու շինուած է ո՛ր եւ իցէ բնակութենէ, եւ հոն կը դաժնուի ձիաւոր սուրհանդակներուն կայարանն։ Արեւելքի նմանօրինակ խաներուն պէս՝ չորս պատէ ու տանիքէ մը կը բաղկանայ. ուրիշ ամէն բան ուղեւորն ինքնին հետը բերելու է։ Գիւղացիք անդրադարձան նոյն միջոցին՝ թէ Բրաաքովեայ թուշերէն մին ցուրտէն սառած էր.

ուստի սկսան ձիւնով չփշփիել զայն, եւ ամէն տեսակ զարման
ու հոգածութիւն տանիլ իրենս: Միանգամայն չուզեցին որ այլ
եւս ընկերակցէր իրենց աւելի հեռու տեղ, եւ հասկըցուցին թէ
ամենամեծ վտանգի պիտի ենթարկէր ինքզինքը ճանապարհոր-
դելով առանց մուշտակի այնպիսի խստաշունչ ցուրտին՝ որ եր-
թալով եւս քան զեւս պիտի սաստկանար: Մանկամարդ օրի-
որդը դառնապէս շալու սկսաւ, նախատեսելով որ կարելի չպի-
տի ըլլար իրեն ասկէ աւելի նպաստաւոր առիթ ու ասանկ բա-
րեւիրտ մարդիկ գտնել իրեն առաջնորդելու համար: Միւս կող-
մանէ խանին տէրերն ամենեւին յօժարութիւն չէին ցուցնէր
զանիկայ քովերնին պահելու. նա՛ մանաւանդ պահանջեցին ա-
մենայն խստութեամբ՝ որ ելնէր երթար իւր ընկերակիցներուն
հետ: Այսպիսի դժուարին կացութեան մէջ՝ տեսնելով թէ ալ յոյս
չէր մնար իրեն ապահով կերպով մինչեւ Եքաթերինպոլսի եր-
թալու, սենեակին մէկ անկիւնը քաշուած բռնոն վշտաց ու ցա-
ւոց մէջ կը տազնապէր կը տառապէր թշուառ աղջիկը:

Իւր ուղեկիցք խղճալով անոր այս ցաւալի վիճակին վրայ,
մէջեւնին հանգանակութիւն մ'ըրին ոչխարի մուշտակ մը գը-
նելու համար իրեն՝ որ այն երկրին մէջ հինգ րուբլի միայն
կ'արժէ. դժբախտաբար ծախող չգտնուեցաւ. ոչ ոք իրենինը
ծախել կ'ուզէր այս ամայութեան մէջ, որովհետեւ զիւրին բան
չէր տեղն ուրիշ մը դնելը: Մեր զիւղացիք մինչեւ եօթը րուբլի
զին տուին իջեւանին մէջ սպասաւորող աղջկան ունեցածին, որ
'ի սպառ մերժեց: Սոյնպիսի ծանր վարանման մէջ՝ երիտասար-
դադոյն սայլորդներէն մին յանկարծադիւտ հնարք մը առաջար-
կեց, ու յիշաւի շատ եղական բան մ'էր եւ որով կարելի ե-
ղաւ Բրաքքովկայ օգտուիլ անոնց բարեյօժարութենէն: «Մենք
փոփոխակի մեր մուշտակներն այս աղջկան փոխ տանք,
ըսաւ, եւ կամ ինքն իմինս գործածէ մինչեւ վերջն. իսկ մենք
մերիններն իրարու մէջ ամէն մէկ մղոնին փոխենք»: Հաճոյ
թուեցաւ ամենուն այս առաջարկութիւնը. մէկէն հաշիւ ընե-
լու սկսան հեռաւորութիւնը՝ զիտնալու համար թէ քանի՛ ան-
գամ մուշտակներնին փոխելու պիտի հարկադրին. ուսս զիւ-
ղացիք հաշիւնին ձիւգ բռնել կ'ուզէն, եւ դժուարաւ ուրիշներէն
կը խաբուին: Յետ որոյ մեր ուղեւոր օրիորդը բախիւրին վրայ
նստեցուցին՝ լաւ մը իւր մուշտակին մէջ յաթթուած. իսկ ե-
րիտասարդ զիւղացին՝ որ իրենինը փոխ տուած էր անոր՝ վրան
առաւ մանկահասակ աղջկան 'ի սկզբան անդ գործածած խօսին,

եւ ըստ կարի անով պատասպարուեցաւ. միանգամայն ոտքերը ծալլած նստելով՝ բարձրագոյն ձայնով երգելու սկսաւ, եւ առաջնորդելով իւր բալետիւրին մէջ՝ ճամբայ կը բանար միւսներուն: Մուշտակաց փոփոխումն ճշգորէն կատարուեցաւ ամէն մէկ մղոնի ցիցերուն, ու բալետիւրներուն կարաւանն ամենայն յաջողութեամբ շատ շուտ հասաւ Եքաթերինպոլի: Ուղեգնացութեան միջոցին Բրասքովի անդադար կ'աղօթէր Աստուծոյ, որ իւր առաջնորդաց առողջութեանը բնաւ որ եւ իցէ վնաս մը չհասնէր այս իրենց ըրած բարեգործութեան համար:

15. Եքաթերինպոլի (1) քաղաքն իրեն եղած հիւրասիրութիւնը

Երբ մանկամարդ օրիորդն իւր ուղեկիցներուն հետ հոս հասաւ, ամէնքն 'ի միասին միեւնոյն պանդոկն իջան: Պանդոկապետին կինը սայլորդներուն բերնէն մասամբ խմանալով Բրասքովիայ պատմութիւնն, եւ անոնց ըսածին համեմատ՝ տեսնելով թէ իւր քովը ստակ մնացած չէր, մէկէն կանչեց աղջիկն ու մի առ մի համբելու սկսաւ անոր քաղքին ամենէն առատասիրտ անձինքն, եւ միանգամայն խորհուրդ տուաւ որ անոնց պաշտպանութեանը զիմէ իւր ընելիք երկարատեւ ճամբորդութեան համար հարկաւոր եղած նպաստներն ձեռք բերելու նըպատակաւ: 'ի մէջ այլոց՝ շատ գովեստով խօսեցաւ բարետոհմիկ Տիկին Միլէնի վրայ, որ հաճոյակատար բնաւորութեան տէր անձ մ'ըլլալով՝ մեծամեծ բարերարութիւններ կ'ընէր աղքատաց, ու ծանօթ էր բոլոր քաղքին իւր մարդասիրութեամբը: Պանդոկին մարդիկ բոլոր այս ըսածներուն ճշմարտութիւնն հաստատեցին: Բրասքովի հասկըցած ալ չըլլար պանդոկապետին կնոջ զխտաւորութիւնը, սակայն եւ այսու հարկադրուած էր իրեն ուրիշ օթեւան մը գտնելու. որովհետեւ այս պանդոկ կոչուածն ընդարձակ սայլատուն մ'էր լոկ ձիերու համար, որ առհասարակ տանիքէն զատ ուրիշ ծածկոյթ չունի, եւ մէկ անկիւնն ալ ջերմանոց մը միայն կայ՝ որ շէնքին ըստորդ մասը կը բռնէ:

(1) Քաղաքիս անունը գաղիերէն բնագրին մեջ սխալմամբ Եքաթերինեպոլի գրուած էր ամեն տեղ. ուղիղը դրինք: (Մ. Թ.)

ուղեւորք խառնիխուռն այս միակ բնակելի կողմը կը գրաւեն, հոն կը նստին կը հանգչին ինչպէս կրնան. ոմանք վառարանին վրայ տաքուկ տեղ մը բռնելով՝ իսկ այլք գետնայատակն իրենց անկողինը ընելով պառկելու համար:

Յաջորդ օրն առտուն կանուխ մանկամարդ օրիորդը դուրս ելաւ՝ Տիկին Միլէնի տունն երթալու համար. ըստ իւր բարի սովորութեան՝ նախ եւ առաջ եկեղեցին մտաւ այցելելու համար. հոն այնքան բազմութիւն հաւատացելոց մէկտեղած կար, որ ինքն ամենեւին այնչափ մարդիկ 'ի միասին ժողովուած կենացը մէջ տեսեր չէր. կիրակի օր մ'էր՝ Բրասքովի այնպիսի ջերմեռանդութեամբ աղօթեց՝ որ ամէն զիաց զինքը կը զիտէին. միանգամայն իւր ուսն ունեցած պարկն ու հագած զգեստին ձեւն ամէնուն մտադրութիւնը իւր վրայ կը դարձնէր, որովհետեւ մատնանիչ կ'ընէր օտարական ուղեւոր աղջիկ մը: Եկեղեցիէն դուրս ելնելու ատենը՝ կին մը մօտենալով իրեն հարցուց թէ ինքն ո՞վ էր. Բրասքովի մէկ երկու խօսքով գոհացուցիչ պատասխան տուաւ. եւ երբ հրաժեշտ առնելով իրմէն մեկնելու վրայ էր, յանկարծ միտքը գալով յայտնեց անոր իւր ղիտաւորութիւնն հիւրասիրութիւն խնդրելու մասին Տիկին Միլէնէն՝ որուն բարերար մարդասիրութիւնն ամէնուն բերնէն լսած էր: Յանգէտս ինքը նոյն իսկ Տիկին Միլէնի հետ կը խօսակցէր, որ լսելով այսպէս իւր գովեստն այնպիսի անձէ մը ուրուն վրայ չողոքորթութեան ո՞ր եւ իցէ կասկած չէր կրնար ունենալ, բարեկիր տիկինն ինքզինքը մեր ուղեւոր աղջկան ճանչցընելէն առաջ՝ ուզեց վայրկեան մը զուարճանալ անոր վարանումէն. «այն ըսուած տանտիկինն՝ ըսաւ՝ զոր այնչափ գովեր են քեզի կարծածիդ չափ բարեսիրտ անձ մը չէ. եթէ իմ ըսածիս կը հաւտաս ու ինծի հետ դալ կ'ուղես ես քեզի լաւագոյն օթեւան մը կը գտնեմ»:

Բրասքովի որ պանդոկին մէջ լսած էր Տիկին Միլէնի այնքան բարերարութեանց զրոյցները, աղէկ գաղափար չունեցաւ այս նոր ճանչուոր կնոջ վրայ. այսու հանգերձ անոր ետեւէն կ'երթար առանց համարձակելու ըրած առաջարկութիւնը մերժելու կամ ընդունելու: «Բայց եթէ շատ կը բաղձաս՝ աւելցուց Տիկին Միլէն տեսնելով որ հետզհետէ կամաց քալելու կը ըսկսէր՝ յիշեալ Տիկնոջ քովն երթալ, ահաւասիկ իւր տունը. ներս մտնենք 'ի միասին, ու պիտի տեսնես թէ ինչպիսի ընդունե-

լուծիւն պիտի ընեն քեզի • բայց խոստացիր ինձի որ եթէ ըզ-
քեզ քովերնին չառնուն՝ դուն ինձի հետ պիտի դասս •

Մանկամարդ աղջիկն առանց պատասխանելու ներս մտաւ,
ու դառնալով Տիկին Միլէնի աղախնայց՝ հարցուց թէ արդեօք
տիրուհին տո՛ւնն էր • Կնկտիք ապշած մնացած այսպիսի տար-
օրինակ հարցումէ մը 'ի ներկայութեան անդ տանտիկնոջն իւր-
եանց՝ պատասխան չտուին • «Կրնամ տեսնել Տիկին Միլէնը,»
կրկնեց նորէն ուղեւոր օրիորդը • «Բայց, ահաւասիկ՝ ինքն իսկ
է,» ըսաւ նոյն ատեն կիներէն մին • Բրասքովի ետեւը դառնա-
լով տեսաւ զՏիկին Միլէնն, որ բազուկները բացած կը սպասէր
ընդդրկելու զինքն • «՛հ, լաւ գիտէի թէ Տիկին Միլէնը չէր կըր-
նար չարաբարոյ մէկն ըլլալ» զրուցեց՝ անոր ձեռքերն համառ-
րելով • Այս գողտրիկ տեսարանն ամնայմեծ հաճոյք պատճա-
ռեց բարեսէր տիկնոջ •

Իսկոյն մարդ խաւրելով կանչել տուաւ իւր բարեկամուհին
Տիկին տը Գ . . . ը՝ իրեն պէս բարիազգի ու առատաձեռն անձ
մը՝ անոր ալ յանձնարարելու համար մանկահասակ օրիորդն ու
'ի միասին խորհրդակցելու համար նոյնին օգտակար ըլլալու
միջոցներուն վրայ • Նախաճաշիկէն ետքն ու երբոր Բրասքովի
փոքր ինչ ընտանեացաւ իւր նոր պաշտպան տիկնանց հետ, պատ-
մեց անոնց մանրամասն կերպով իւր ծնողաց չարաբաստիկ
պատմութիւնը, եւ ծածուկ չպահեց անոնցմէ իւր տարօրինակ
խորհուրդն երթալու 'ի Ս . Բեթերսպուրկ՝ իւր հօրը ներումն
հայցելու համար •

Տիկին Միլէն թէպէտ չատ մեծ հաւատք չէր ընծայեր իւր
այս ձեռնարկին յաջողելուն, այսու հանդերձ չուղեց անոր միտ-
քը փոխել տալ • Իսկ այս երկու բարեկամուհիք որոշեցին քո-
վերնին պահելու զանիկայ մինչեւ ցգարուն, որովհետեւ տարա-
պայման ցուրտ մը կ'ընէր, եւ նոյն իսկ մեր ուղեւոր աղջիկն
անկարելի կը համարէր իրեն համար այս սառնասառոյց եղա-
նակին շարունակել ուղեգնացութիւնը • Այսու հանդերձ յիշեալ
լարերար տիկնայք, որք կ'ուզէին բոլոր ձմեռն իրենց քովը
պահել զԲրասքովի, տակաւին բնաւ խօսք ըրած չէին անոր թէ
իրենք ինչ բանի կարող էին իւր ձեռնարկին օգնելու համար,
ինչպէս իրօք գործադրեցին եւս յետոյ •

Երանիկ երջանիկ էր մանկահասակ օրիորդն այս բարե-
տոհմիկ անձանց քովն, որոց ցուցրցած դժուանքն ու ագնուա-
սիրտ ընտանութիւնն անսովոր հրապոյրք մ'ունէին իրեն համար •

սոյն քաղցր կենցաղավարութեան յուշարար յիշատակն ամենեւին իր մտքէն չելաւ, եւ երբոր ապագային մէջ իւր պատմութեան այս մասը կը պատմէր, Տիկին Միլէնի սիրուն անունը միշտ երախտահատոյց շնորհակալութեան արցունքներ վազընել կուտար իւր աչքերէն:

Բայց սակայն իւր առողջութիւնը կարի յոյժ վտանգեալ էր. անտառին մէջ անցուցած այն աղէտաւոր գիշերն սաստիկ հարբուխ մը պատճառած էր իրեն, եւ սառնաստոյց ցուրտերն եւս քան զեւս ծանրացուցած էին զայն: Բրասքովի Նքաթեւրինպուրկ քաղաքը բնակած միջոցին ուզեց օգուտ քաղել իւր առողջութիւնն ըստ պատշաճի դարմանելու, եւ միանգամայն կարդալ զրել սովորելու համար: Այս իւր կենաց վերջին պարագայն յերաւի շատ նպաստաւոր զաղափար մը չպիտի տար իւր ծնողաց վրայ՝ մինչեւ այս աստիճան անփոյթ ըրած ըլլալուն իրենց մէկհատիկ զաւկին դաստիարակութիւնն, եթէ չունենալին մշտնջենաւոր աքսորանաց մտմտութիւն, որ գուցէ իբր անօգուտ կամ խնայարար բան մը իսկ նկատել կուտար իրենց ո՛ր եւ իցէ ուսումնական հրահանգ այս մանկահասակ աղջկան՝ սահմանեալ ըստ հաւանականագոյն երեւութիւն՝ ապրելու մարդկային ընկերութեան յետին դասակարգներուն մէջ: Այս իւր խորին տգիտութիւնն եւ մինչեւ այն ատեն լքեալ թողեալ վիճակի մը մէջ մնացած ըլլալն՝ եւս առաւել անսովոր կերպարանք մը կուտան անոր ոգւոյն աղնուամիտ զգացմանց: Զինչ եւ իցէ՝ Բրասքովի Սիպերիոյ մէջ առտնին աշխատութեանց բոլորովին զբաղած ըլլալուն պատճառաւ, մոռցեր էր իր մանկութեան ժամանակը սովորած փոքր 'ի շատէ զրոյց ընթերցումն. ուստի այս յարմար առթին սկսաւ ամենայն եռանդեամբ ըստ կարի իւրում ուսման ետեւէ ըլլալու, եւ քանի մը ամսուան մէջ կարող եղաւ հասկընալ աղօթագիրք մը, զոր իւր պաշտպան խնամակալուհիք ընծայած էին իրեն. յաճախ հարկադրուած էին անոնք դադրեցընել տալու իւր այս չափազանց մտաւոր զբաղմունքը: Զգացած անպատում հաճոյքն՝ մինչ այն աղօթքներուն մէջ անանկ յայտնի ու սրտաշարժ կերպով պարզուած ու բացաւարուած կը տեսնէր իւր սրտին բնական զգացմունքներն՝ իրեն մեծափափաք բաղձանք կ'աղղէր կրթութեան մասին. «Ո՛հ, որչափ երջանիկ են անշուշտ կը գոչէր՝ աշխարհքիս ուսեալ մարդիկ. ինչպէս արդեօք բոլորով սրտիւ պէտք է որ աղօթեն առ Աստուած՝ այնքան լաւ հրահանգեալ ըլլալով կրօնքի վարդապե-

տութեանց մէջ, այնչափ միջոցներ ունենալով իրենց ջերմ-
ուանդութիւնն արտայայտելու համար ու այնպիսի բազմապա-
տիկ պատճառներ՝ շնորհակալ ըլլալու համար առ Նախախնա-
մութիւնն, 'ի փոխարէն իրենց պարգեւած բազմազեղ բարե-
րարութեանց»

Տիկին Միլէն կը ժպտէր մանկահասակ օրիորդին այս խոր-
հըրդածութեանց վրայ, բայց կը մտմտար ինքնիրեն թէ այս-
պիսի ճշմարիտ աստուածապաշտութեան ու ասանկ եռանդնալից
աղօթքներու համար անհնարին բան չէր կրնար ըլլալ: Այս
մտածութիւնն առաւել քան զամենայն համոզեց երկու բարե-
րար տիկիները՝ թէ պէտք էր որ նպաստաւորէին անոր խոր-
հուրդներուն եւ յանձնէին զինքն 'ի ձեռս Նախախնամութեան,
որ այնքան տեսանելի կերպով կը պաշտպանէր զանիկայ: Տիկին
Միլէն եւ իւր միւս բարեկամուհին մինչեւ ցայնժամ ամէն մի-
ջոց 'ի գործ դրած էին՝ Բրասքովեայ միտքը փոխել տալու հա-
մար, միանգամայն ամէն կերպ մարդասիրական յորդորներ ու
չահաւէտ խոստումներ եւս ըրած էին իրեն՝ զինքն իրենց քով
պահելու համար, բայց աղջիկն անդրդուելի մնացած էր միշտ
Նա մանաւանդ խղճմտանք կ'ընէր իւր Եղթերինպուրկի մէջ
վայելած հանգստեան եւ երջանկութեան համար՝ ըսելով, «Ինչ
կ'ընէ արդեօք հիմակ հայրս՝ միսմինակ ամայի անապատ տեղ
մը, մինչ իւր աղջիկն հոս քաղցր կենաց ամէն հաճոյից մէջ
անհոգ կ'ապրի» Այս էր Բրասքովեայ ինքնիրեն ըրած ամէն-
օրեայ հարցումն, ուստի վերոյիշեալ տիկնայք որոշեցին հարկա-
ւոր եղած միջոցները ճարելու՝ իւր ուղեգնացութիւնը շարու-
նակելու համար:

Արդ 'ի բանալ դրանցն զարնայնոյ՝ Տիկին Միլէն ամենայն
ինչ խնամքով հոգալէն ետքը, տոմսակ մը առնլով աղջկան՝ տեղ
բռնեց անոր վաճառաբարձ նաւի մը վրայ գետային ուղեւորու-
թեան համար: Միանգամայն Նիժնի գնացող մարդու մը հսկո-
ղութեան զանիկայ յանձնարարեց, որ իւր վաճառականութեան
գործերուն համար յիշեալ քաղաքը կ'երթար եւ վարժուած էր
եւս այսպիսի գիւղարին ճամբորդութեան:

(Շարալարելի)

Յ. Վ. Մխիթար

ՏՈՄԱՐԱԿԱՆ

ՈՒՇ ԴՐԷՔ

Կայ Մարդ որ երկուք երկուք ալ վեց կ'ընէ ըսէ. այո՛ կայ
եւ կան: Մարդոյ հիմնական պայմանն է բանականութիւն. ու-
ղիղն՝ ճշմարիտն՝ գեղեցիկն ընտրել ու սիրել. որով խորչել սը-
խալէն, սուտէն, անճոռնիէն: Մեր ընթերցողք լաւ գիտեն եւ
ճանչցած են հին ու նոր տոմարին զանազանութիւնն, հնոյն
սխալն, սուտն, ծուռ ընթացքն. սակայն լաւ գիտեն՝ թէ շատ
են անոնք որ երկուք երկուք ալ վեցի հաւասար են ըսելու
պէս՝ ուղիղն եւ ճշմարիտն ու գեղեցիկն կը խորչին ընտրել ու
սիրել:

Հետեւանքն պարզ է. — Ռուսիոյ կայսրութեան ամենէն
նշանաւոր լրագիրն այս նպատակաւ յաջորդ յօդուածիկն գրած
է. որուն մի մասն կը թարգմանենք. թողլով ընթերցողին՝ յոր-
դոր լինել Մերայոց փութալ խորչել սխալէն ու սուտէն, ընտ-
րել եւ յի գործ դնել ուղիղն ու ճշմարիտն:

Նովոբի վրեմիա, Ս. Բեդերսպուրկ

31 Դեկտ. 1895

... Դուցէ թէ բնաւ այս մեր ցնորեցուցիչ դարէն աւելի՛
յորում ժամանակն փախստական կը խուճապէ՝ զգալի եղած
չէին մեր աստեղաբաշխական յետամնացութեան անպատեհնու-
թիւնք: Ենթադրեցէք եթէ հնար է՝ յանկարծական 12 օրուան
յետամնացութիւն կրել երազաթոիչ շողեկառքի մէջ: Անդրսի-
պերեան երկաթուղին՝ ներկայիս՝ որ քիչ ատենէն անցելոյն մէջ
պիտի մխի՝ փառաւոր յիշատակն ապագային տրուելիք՝ աւարտ-
ման մօտ է. այն ատեն՝ աստղաբաշխական ուղիղ ամսնորն պի-
տի կարենանք վարչաւիոյ մէջ կատարելով մինչեւ խաղաղա-
կան ովկիանու եզերքն ճամբորդել՝ մեր հին Տոմարին կաղան-
դին հասնելու համար: Թէ այս որչափ վաճառականութեան վը-
նաս է՝ ղիւրին է ըմբռնել, եւ թէ որչափ անհաճոյ Արեւմուտ-

քէն Արեւելք ճամբորդողին, Գաղղիայէն 'ի Ճարոն գնացողին, որ Ռուսաստանի մէջէն անցնելով ժամանակի փոսի մը մէջ պիտի գտնուի. փոս մը որուն արեւելեան եւ արեւմտեան կողմերուն բարձրութիւնն ճիշդ 12 օրուան է: Ժամանակի այս փոսին չարժուամն երկար ատենէ 'ի վեր ծանօթացած էր. շատ անգամ փորձ փորձեցին Տոմարը կարգադրել, սակայն 'ի դերեւելան ամեն փորձ այս կանխակալ գաղափարին առջեւ: Թէ Տոմարի նորոգութիւնն ժողովրդեան մոլի կրօնասիրութիւնն՝ տըժգոհութիւնն եւ աւելորդապաշտ միտքն կը զրգռէ: Միթէ վայրապար երկիրը չէ՞ Արգարեւ նոյն ժողովուրդն դեռ եւս արեւուն նայելով կը գործէ, մինչդեռ լուսաւորեալ մարդիկ՝ որոնց թիւն տարուէ սարի կը շատնայ՝ լաւ կ'ըմբռնեն թէ քանի մեծ ամօք է մարդկութեան մնացեալ մասէն 12 օր ետ մնալով տըզիտի ու նախապաշարեալի շնորհքն ունենալ ու այնպէս համարուիլ:

Միթէ տոմարին այս անմեղ սխալներէն շատ մեծ վրիպակներ Վեհապետին կամքովն ազատարար սրբազրուած չե՞ն 'ի մեզ, եւ այդու միթէ երկրին հասարակաց բարւոյն դէմ անպատեհութիւնք ծնած են: Այո՛ եկեղեցական գրոց սրբազրութիւնն հերձուած մը ծնաւ, այլ նուազած է այդ, եւ օրէ օր կը ցամքի:

Այս համազգային տարածուն յարաբերութեան դարուն մէջ՝ յորում մարդկութեան շահերն ամբողջ աշխարհի մէջ ընդարձակած են, յորում զիտութիւնք արուեստք եւ ճարտարութիւնք ի մի ձուլուած են, Տոմարին նորոգութիւնն եկեղեցական գրոց սրբազրութենէն աւելի անընդլիմադրելի է: Եւ աւելորդ իսկ է հինէն նոր Տոմարն անցնելու զիւրացուցիչ ճամբաներ խնդրել. թող վեց ամիս ժամանակ տրուի Գանձուն պարտքերուն եւ պարտաւորութեանց աստիճանաբար արձանագրութեան համար, եւ ապա իսկոյն նոր Տոմարին անցնուի: Սակայն հին սովորութեամբ վարժողներուն արդիւնելու չէ կրկին թուականները գործածել, եւ ոչ իսկ հնաւանդ Անտոնը Ս. Ռնոփրիտի օրը տօնախմբութիւն կատարելէ խախտել, եթէ այդպէս փափաքի:

Եւ ոչ մի չարիք կը ծնանի աստի, մանաւանդ թէ ամենակարեւոր խնդիր մը մշտապէս կարգադրուած, եւ Տոմարին այս սխալն՝ որուն առջեւ պատասխանատու ենք մենք, կը վերնայ մեղմիւլ յաւիտենականութեան մէջ:

Անցած տարին այս թանկագին նորոգման գաղափարն արթնցունելու թելադրեց զմեզ, որուն շատ մեծ են օգուտներն:

Իցիւ երկուշաբթիս (կաղանդ) իր ծագելովն ժամանակն անսը-
խալ չափել սկսելու նշանն ըլլայ: Մեր ելեւմտագէտք իրենց
բարի մտադրութեամբ զիւրացունեն խնդիրս. առաջիկային որո-
շելիք կէտն է այդ, որուն կատարեալ յաջողութիւն կը մաղ-
թենք: Իսկ Տոմարին նորոգութիւնն որ եւ է կերպով եւ ոչ մէ-
կու փնտաւկար է. եւ այս բանիս համար մանաւանդ համոզուած
ենք՝ թէ այս փորձն զիւրագոյն եւ պարզագոյն է. . . .

Ա. Կնարկ մը

Ս. ԻԳՆԱՏԻՈՍԻ ԹՂԹՈՑ ՎՐԱՅ

(Շարայարութիւն)

Զի նախկին Եկեղեցւոյ հաւատացելոց մէջ՝ Ողջոյնն կը
տրուէր համբուրիւ. 'ի նշան հաւատացելոց միութեան ընդ իր-
եարս եւ ընդ զխոյն Քրիստոսի. մանաւանդ 'ի Ս. Խորհրդեան
Մարմնոյ եւ Արեան Փրկչին. Իգնատիոսի յաջորդ խօսքն այս
իմաստն կը պարզեն: Այս է Մեր Եկեղեցւոյն Ողջոյն տուք
միմեանցն 'ի համբոյր սրբութեան, եւ յաջորդքն. Իսկ անուն
բառին փաստաբանօղք՝ կը պարզեն այսպէս. Զձեզ անձամբ չը-
կարենալով ընդգրկել, ո՛ր Եփեսացիք, ընդ որս 'ի ձեր անուն եւ
'ի ձէնջ եկած են՝ զրկախառնիմ Գեղեցիկ է այս. բայց այսպէս
չէ. Դուցէ թէ ինչպէս հայերենին նախկին տողերուն մէջ առա-
ջին օրհնեալ բառն աչքն չլացուցեր սահմանեալն դարձեալ
օրհնեալ կարդալու, նոյնպէս եւ յոյնն՝ յաջորդ անուն բառէն
զայլեալով ըլլայ մօտք նախկինն նոյնպէս կարդալ. Յոյնն կը
չարունակէ. վառեալք արեամբ Աստուծոյ՝ զընդածին գործ կա-
տարեցիք լրիւ. զի լուեալ երէ կապեալ յԱստուծոց վասն հասա-
րակաց անուան եւ յուսոյն՝ ակն յաղօթս ձեր եղեալ գնամ 'ի
Հոռովմ 'ի գազանակութիւն, զի նահատակութեամբ արժանանայ
կարողացայց լինել աշակերտ որուն վասն մեր գանձն մատոյց

Աստուծոյ նուէր եւ պատարագ: Այո՛, անգամ մի եւս կրկնեմք՝
Թէ նախկինն Ողջոյն պէտք է լինել, եւ ոչ անուն: Այլ ցաւ է
երեքկնել՝ Թէ թշուառ տպագիր մը միայն հայ թարգմանու-
թեան ունենալով՝ ՚ի ձեռին, այս սքանչելի եւ զգայուն խօսքերն՝
իբր Թէ ՚ի հարց մերոց Երանելեաց մեզ զլացուած, հարկ կը
համարեմք լուի: Զի այնչափ յատուուած, այնչափ կոտորած,
ուր ոչ Թէ զգացումն՝ ոչ Թէ հրապոյր՝ այլ նողականք կ'ըզգամ:
Այլ զի գուցէ Կարողաց եւ Սիրելեաց զայրոյթն ընդ այս եւ
զարմանն մանաւանդ փութացունեմ՝ յիշեմ Տպագրին հատուածն.
Եւ զգործս մեր կատարեցիք սիրով. յորժամ լուայք եք կապ-
եալ եմ յԱսորիս վասն անուանն համօրէն հասարակաց յու-
սոյն, եւ ակն ունիմ աղօթիք մերովք զազանակութիւն լինել ՚ի
Հոռովմ: Եւ յորժամ այսմ արժանաւորիմ եւ ժուժկալեմ, յոյս
ունիմ լինել աշակերտ Աստուծոյ, եւ դուք ջանացիք հաճութե-
ցանել զիս: Այսպէս պակասաւոր, եւ այսպէս մինչեւ վերջն:

Հայն. — Արդ զբազմութիւնդ մեր ընկալայ ՚ի մեռն Ոնե-
սիոսի Եպիսկոպոսի մերում, որ է առաւելեալ անպատմելի
սիրով: Զոր՝ աղաչեմ Յիսուսի. Քրիստոսի՝ սիրել մեզ զնա, եւ
ամենեքին դուք հմանեցէք նմա: Սրհնեալ է Աստուած որ ետ
մեզ այդպիսի Եպիսկոպոս ըստ արժանեաց մերոց: Այս Ռե-
սիմոս Եփեսացւոց Եկեղեցւոյն զկնի Տիմոթէի Առաքելոյ Առաջ-
նորդն կը կարծուի: Այս տողեր համանման են յունին. բայ ՚ի
վերջին մասին Աստուած բառէն, որ չկայ ՚ի բնագրին:

Յաջորդ տողին մէջ՝ Եւ վասն Բիւրդոսի խորհրդակցի իմոյ՝
որ Աստուծով պաշտօնեալ է մեր եւ է յամենայնի օրհնեալ
այր. յոյն փոխանակ Բիւրդոսի ունի Բուրբոս, իսկ փոխանակ
խորհրդակցի՝ ծառայակից. սակայն մարթ է արդեօք ըսել՝
Թէ թարգմանչին իսկ զիտմամբ գործածութիւնն ըլլայ այդ.
վասն զի խորհրդակից՝ կրօնական մտօք խորհուրդն ըմբռ-
նելով՝ կրնայ կոչիլ Բուրբոս յիգնատիոսէ. ինչպէս արդէն
իսկ ծառայակիցն նոյն իմաստիւ է: Իսկ պաշտօնեայն սարկա-
ւազ բառն է: Հետեւորդին մէջ չփութած է Տպագրին. Կամիմ
զնա յանձն ստնել մեզ, առ ՚ի պատիւ. Եպիսկոպոսի մերում
եւ մեզ, Անշուշտ այս տողերը լսելուն՝ պիտի կրկնեն Հունգա-
րահայր. «Հասկնայ խուշո» Յունարէնն ունի. Կամիմ կամ ա-
ղաչեմ զնա կալ ՚ի պատուի մերում եւ Եպիսկոպոսին. այ-
սինքն՝ կամ՝ ինքեան կալ, եւ կամ՝ մեզ ունել զնա:

Եւ զՄարկոս՝ որ է արժանի Աստուծոյ եւ մեզ, ըստ նմա-

նուրբեան սիրոյ ճերոյ ընկալայ զնա, եւ յամենայնի հանգոյց
զիս: Նոյնպէս եւ զնա հանգուցէ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի, հանդերձ ՈՆԵՍԻՄՈՍԻ եւ ԿԵՆՂԱՐՈՍԻ եւ ԵՎԻԱ-
ՐԻԻ եւ Փրօնիդոնի: *Ուստի հաներ է արդեօք Տպագիրն Մար-*
կոս անունն, կասկածելի է թէ 'ի ձեռագրայ. զի յոյնն կ'ըսէ
կրօկոս: Թարգմանութիւնն հաւատարիմ է: Կենդարօսի տեղ
յոյնն Բուրբոսն կը կրկնէ. կասկածելի է յայսմ՝ ըստ իս՝ յոյնն
Եւփարն՝ Եւպլոս է 'ի յունին եւ Փրօնտովն: Զի 'ի ձեռն նոցա
զմեզ զամենեսին զսիրելիսդ իմ տեսի, եւ ուրախ եմ 'ի ձեզ
յամենայն ժամ երբ արժանի իցեմ: Բարեօք է ձեզ յամենայն
ժամ հանգուցանել զՅիսուս Քրիստոս. որ փառաւորեացն զմեզ
կատարեալս լինել յամենայն հնազանդութիւնս: Յոյնն սակա-
ւի կը տարբերի. Զի նոքօք զմեզ զամենեսին ըստ սիրոյ տեսի.
վայելեցից զմեզ (ուրախ եղեց 'ի ձեզ) յամենայն ժամ երբ իցեմ
արժանի. այսինքն՝ իցիւ թէ արժանացայց վայելի: Արդ բար-
եօք է յամենայնի փառաւորել, ուչ զիր հայերէնին՝ հանգուցա-
նել զՅիսուս Քրիստոս որ փառաւորեացն զմեզ՝ զի միով հնա-
զանդութեամբ իցէք միացեալք 'ի նոյն միտս, եւ 'ի նոյն խոր-
հորդ, եւ զնոյն ունիցիք բան 'ի նմին. զի հնազանդեալ Ե-
պիսկոպոսին եւ Քահանայից՝ յամենայնի սուրբ եղիջիք: Միայն
վերջին հատուածն ունի հայերէնն, այսպէս. — Արդ հնազանդ լե-
րուք Եպիսկոպոսի եւ Քահանայից, եւ յամենայնի սուրբ եղի-
ջիք: Ամենեւին կատկած չունիմք, զի այս տարբերութեանց
բունս պատճառն՝ խեղճուկ Տպագրին խեղճ ձեռագիր օրինակ-
ներն եղած են. զուցէ թէ մաս մ'ալ հարկւրեմեան տարեալ
երիցութիւնն:

Սքանչելի է արդարեւ հետեւեալն. զոգցես նկարի մը մը-
թնչալոյն (Chiaroscuro) վրձին 'ի ձեռին պատկերել ուղեւով
ճարտար Թարգմանին, քնագրէն քաղելով զանազան երանգայ
խառնուրդն ըստ չափուն՝ ճշգրութեամբ կը ղեղէ. հիանալի ճար-
տարութեամբ կը գծէ աստիճանքն. կակուղն ցոյց կուտայ խըս-
տին տակէն, ըստ որում ինքն կը տեսնէ, այլ քան զքնագիրն՝
աւելի վեհ, աւելի ճարտար է իւր հանածն: Ոչ երբ եւ իցեմ
իմզ որ հրամայիցեմ իմզ ձեզ, զի ես քեպետ եւ կապեալ վասն
նշմարտութեան անուանն լինիմ, բայց տակաւին ոչ եմ կա-
տարեալ 'ի Յիսուս Քրիստոս: Այժմ սկսայ աշակերտ լինել, եւ
խօսիմ ընդ ձեզ իբրեւ ընդ ուսումնակիցս իմ: Ինձ էր պատ-
շաճ ընդունել 'ի ձեռն զհաստս եւ զհամբերութիւն եւ զխրատ

եւ գերկայնմտութիւն, բայց սերն ոչ բողոս գիս լսել վասն ձեր,
'ի փութալ ձեզ 'ի կամս Աստուծոյ, որպէս եւ ինքն Յիսուս
'Քրիստոս' որ է ճշմարիտ կեանքն մեր՝ 'ի կամս Հօր: Թող
ընթերցողն դատի, թէ ի՞նչ է այս անձնութեան թիւնն, այս ան-
ձին արհամարհութիւնն, այսչափ խոնարհութիւն, ախպիսի Ան-
ձի մը բերանն ու սիրտն: Այլ այս նկարն պատկերելու համար՝
գրչի վափկութիւն եւ ճարտարութիւն կը պահանջուի. ահա
թէ որչափ աւելի է թարգմանիչն: Առաջին տողն ձեռագրաց
մէջ խնդրելի է. վասն զի ըստ յունին որպէս քի կամ իբրեւ
բառն պակաս կը թուի անդէն, կամ թէ ընթերցման ժամանակ
չեշտին ուշ զնելու է առանց յաւելուածին. զի յոյնն կ'ըսէ. Ոչ
հրամայեմ ձեզ՝ որպէս քի եցեմ ես ինչ. իսկ հայն կամ Ոչ որ-
պէս քի ես իցեմ ինչ. . . եւ կամ Ոչ եքի ես իցեմ ինչ. . . զի
առանց այս ուշադրութեան՝ ես ին վրայ է սովորական չեշտն:
Ճշմարտութեան բառն չիք 'ի յունին. թուի թէ լուսանցքէն
մտած է. կարծեմ թէ նոյն ըլլալու է եւ լինիմն, որ անօգուտ
ծանրութիւն մ'է աստէն: Ուսումնակիցն ուղիղ է հոս, եւ
իմաստն է վարդապետակից ըստ յունին, նշանակելով աշակեր-
տակից, վարդապետուող կրաւորակերպ: Վերջին տողերն ըստ
յունին՝ անշուշտ եւ ըստ ձեռագրաց ուղղելի են. յն. կ'ըսէ.
Բայց սերն ոչ բողոս գիս լսել առ ձեզ. վասն այնորիկ սկսայ
յորդորել զձեզ փութալ (ձեզ) 'ի կամս Աստուծոյ, որպէս եւ
(ինքն) Յիսուս 'Քրիստոս' որ է անբաժանելի կեանք մեր. 'ի կամս
Հօր: Որպէս եւ Եպիսկոպոսք որ յամենայն տիեզերս ընտրե-
ցան՝ 'ի Յիսուսի 'Քրիստոսի կամս եւ: Այսպէս եւ հայերէնն:

Այս կամաց միաւորութիւնն դեռ եւս յառաջ մզելով Ս.
Վկայն օրինակաւ մը կը պարզէ, փոքրիկ բանաստեղծականաւ մը.
«Վասն այնորիկ եւ ձեզ վայել է փութալ ('ի բարի) կամս եւ-
պիսկոպոսաց, որպէս եւ գործէքք իսկ: Այսպէս (յն. զի) եւ
քահանայք ձեր, ոյք արժանի են անուանն իւրեանց եւ Աստու-
ծոյ, միաբանեալ ընդ եպիսկոպոսի իբրեւ զաղիս քնարի:» Այս
տողերն՝ պիտի ըսեմ՝ թէ քան զյոյնն շատ աւելի զգալուն են
եւ կիրթ: Արդէն իսկ վերին հատուածն՝ յորում ընդ Աստուծոյ
կամաց միութեան յորդոր կուտայ, սքանչելի աստուածաբանու-
թեամբ, կեանքն (Յիսուս) 'ի նմին ցոյց տալով եւ զնոյն ինքն
'ի կամս Հօր՝ հայերէնն շատ աւելի գեղեցիկ է նախորիւ տրա-
կանաւն՝ 'ի կամս Հօր, եւ ըստ իմաստին պահանջման, քան
յոյնն որ կամք Հօր կը զնէ. թէպէտ եւ յայդմիսկ վափկութիւնն

անուրանալի Որպէս Յիսուս 'ի կամս Հօր՝ Նոյն եւ առաջ-
նորդքն՝ որ ընդ ամենայն աշխարհ՝ 'ի կամս Յիսուսի. այսպէս
եւ Հաւատացելոյ 'ի կամս Առաջնորդին յօղիլ պէտք է. . . ինչ-
պէս քնարին աղիքն, լարերն, Յոյնն ունի կիրառու:

Աստուծոյ եւ իրերաց հետ այս միութիւնն՝ Սրբոյ Գոհու-
թեան նշանակն է, ինչպէս Պաւղոսի թղթերէն ակն յայտնի է:
Ողջոյնն եւ համբոյրն՝ խաղաղութիւնն եւ միութիւնն՝ քրիս-
տոնէական լեզուի մէջ Քրիստոսի Փրկչին Մարմնոյ եւ Արեան
մատուցումն է. յորում Հաւատացեալք մի են եւ միացեալ ընդ
նմա: Ս. Հայրապետս այս իմաստով գծեց վերին տողերն, եւ
զնոյն կը շարունակէ յաջորդաւն, զոր 'ի Տպագրէն անհնար է
հասկընալ. վասն զի՝ կ'ըսէ յոյնն, միաւորութեամբ մերով եւ
միաբան սիրով Յիսուս Քրիստոս փառաբանի: Արդ այր իւրա-
քանջիւր 'ի մի խումբ խմբեցի, (choros, տպ. միաբան կա-
ցեք), զի միաբան լեալ միաւորութեամբ՝ գնմանորքն Աստու-
ծոյ ընկալեալ, միաբան երգեսցիք 'ի մի ձայն Յիսուսի. Քրիս-
տոսի առ. Հայր. զի լուսիցէ մեզ եւ ծանիցէ զմեզ յորոց գոր-
ծեքդ՝ անդամս լինել որդւոյ իւրոյ: Արդ պարտ է մեզ անբիծ
միաբանութեամբ կալ, զի իցեք միշտ հաղորդք Աստուծոյ: Ս.
Գոհութեան նկարն զոր Ս. Յուստինոս Վկայ կուտայ մեզ, 'ի
Ժողովի հաւատացելոյ մաղթանքն եւ երգք եւ Առաջնորդին
յորդորականն եւ աղօթքն կը նկարէ. յետ որոյ առ Առաջնորդն
Հացին եւ Բաժակին տարուին եւ աղօթից բանն եւ գոհու-
թիւնն: Ս. Իգնատիոս՝ վերին Խումբ կամ Դաս բառին՝ Հաւա-
տացելոյ Ժողովն թուի ինձ ակնարկել 'ի բեկումն Հացին (Ս.
Պատարագին), ուր՝ ինչպէս կը տեսնեմք 'ի Վարդապետարանի
Առաքելոց՝ բացարձակ պահանջուած էր՝ խոստովանութիւն մե-
ղաց եւ հաշտութիւն ընդ ընկերին. սոսկալի խօսքովն՝ Զի մի
պղծեսցի կամ արատեսցի Պատարագն մեր. վասն զի ընդ Հա-
ցին եւ Բաժակին կը մատուցուին Հաւատացեալք եւ 'ի Մարմ-
նի եւ Արեան Տեսնն են 'ի Պատարագին: Այսպէս եւ աստ Մի-
ութեամբն ընդ Աստուծոյ եւ ընդ նորա Առաքելոյն՝ որ է ե-
պիսկոպոսն եւ ուխտ երիցանց՝ եւ ընդ իրեարս՝ այդ պահան-
ջն կը լրացունէ. եւ այդ միութեամբ՝ անարատ Պատարագն
հաճոյ Աստուծոյ կը քարոզէ: Յորոց գործեքդ այդ ինքն է, եւ
որ ինչ 'ի Ժողովին. ինչպէս եւ երգք հողեւորք: Այլ բուն իսկ
Ս. Գոհութիւնն, զի այդ է սերն եւ այդու Անդամք եմք Որդ-
ւոյ նորա:

(Շարայարեկի)

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԺԲ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Շարունակութիւն անցեալ քուէն.

Յունական խորհրդատետրին աղօթից շատ մասերն՝ ամենահին ժամանակէ հասած են (1)։ Ս. Կղեմայ Հռոմայեցւոյ Ա. Կորնթ. թղթոյն աղօթքն՝ զոր անցեալ գլխով տեսանք, 'ի Հին Հաւատացելոց զկնի Վերակացուն Քարողին կատարուած աղօթից կը նմանին։

Արդ Տեսանողին պաշտօնն շատ եւ բազմադիմի էր. այսու Վարդապետարանին յաջորդ խօսքին միտքն կրնանք հասկընալ. Տեսուչք եւ Սարկաւագունք պաշտեսցեն ձեզ զպաշտօն Տեսաւորաց եւ Վարդապետաց։ Վարդապետարանն ցոյց կուտայ մեզ նորածին Եկեղեցւոյ Երեցանց ուխտին հաստատութեան դիրքն. Առաքելոց՝ Տեսանողաց եւ Վարդապետաց պաշտօնն։ Այս երեք պաշտամունք 'ի Քրիստոնէից կը պաշտէին, եւ ոչ ոք յայդ Պաշտօնէից հաստատուն էր բնակութեամբ. այլ որպէս Առաքեալք՝ հաւատացեալ Եկեղեցեաց մէջ պանդխտաբար չրջէին, նոյն եւ նոքա՝ Թէպէտ եւ երկուց վերջնոց թոյլ կուտայ ուղած տեղն բնակիլ եւ իրենց կենաց եւ պարենի հոգն կ'ուսուցանէ Եղբարց։

Ծանօթութիւն

Ս. Պատարագն (Հաւատացելոց) կ'ըսկսի Քահանային խաւաղադութեամբ քով Քրիստոս Փրկիչ մեր, որ 'ի վեր է քան զամենայն միտս. . . աղօթքէն անմիջապէս վերջը եկող՝ Օրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոսիւ։ Կարծեմք թէ «Յանաւ Հօր է՝ Որդւոյ է՝ Հօգոյն Սբէոյ» երգմանցուցչական ահաւոր ձեւն՝ Հրնոց եւ Մերոյս մէջ աղօթից կարգ մտաց չէր. այլ վերապահալ մնացած՝ իրեն յատուկ ահաւորութեամբն՝ որոշեալ խորհրդոց մէջ. ինչպէս է Մկրտութիւնն, Մեղաց արձակումն, եւ-

(1) Աւելորդ է ըսելն թէ եւ Մերքն՝ եթէ ոչ աւելի՝ գէթ ոչ պակաս 'ի յունականացն։

այլն, Իսկ Աղօթից սկզբնաբանն՝ միշտ օրհնութեամբ էր. այսպէս Օրհնեալ Տէր Մեր Յիսուս Քրիստոս. Մեր ամեն հասարակաց եւ առանձնական աղօթից սկիզբն. ինչպէս Ժամակարգութիւնք ցոյց կուտան. Այսպէս է եւ Ս. Պատարագինն. Ուստի Քահանայն նախ կ'առաքէ յաստուածուստ օրհնութիւն ամենուն վերայ, Օրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոսի. ապա կը կցէ, նոյն օրհնեալ Տէրն՝ որ է Տէր եւ Աստուած՝ օրհնեսցէ զամենեսեանդ: Այս միւս մաղթանաց պէս չէ, վասն զի միակն է՝ ուր ժողովուրդն եւ քնդ հոգեւոյդ քում խօսքով մաղթանաց մաղթանք չփոխարինել՝ այլ կ'ընդունի մաղթանքն եւ կ'իւրացունէ. Ամեն, Եղիցի, ըսելով. Այս կրկին տողք, Օրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոսն եւ Տէր Աստուած օրհնեսցէ զամենեսեանդն անկասկած թուի մեզ թէ հետեւորդաց հետ միասին Քրիստոնէութեան առաջին դարէն հասած ըլլան. Այս կրկին տողից մէջ ունիմք Սարկաւազին Օրհնեալ Տէրն:

Երիցուն կամ Երիցապետին (Վերակացուն) Օրհնութենէն յետոյ՝ Սարկաւազն կը դառնայ Երախայից, Թերահաւատից, Ապաշխարողաց եւ Անմաքրից եւ մի՛ ոք ՚ի ձէնջ մերձեցի յաստուածային խորհուրդս կ'ըսէ. (Համեմատ Վարդ. Թ, 10, 11. — Ժ, 13. ԺԴ, 2, 3. ԺԵ, 5.) Եւ դառնալով ապա Դըպրաց կը հրամայէ. Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերոյ, Դպիրք, ձայնի. քաղցրութեան գերգս հոգեւորս. Եւ կ'ըսկին Մարգարէական զասն՝ «Մարմին տեքունական եւ արիւն Փրկչական կայ առաջի.» Ամենեւին չղարմանանք կայ բային վերայ. զի Մարգարէական տեսութիւնն է այս. հաստատեալ Ս. Գրոց յաջորդ քարգմանութեամբն. «Երկնային զօրութիւնք յաներեւոյթս երգեն եւ ասեն անհանգիստ բարբառով. սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց.» Զի ինչպէս վերն ըսինք՝ Տեսանօղն Աստուծոյ տեսութեանն հաղորդ՝ առանց Ժամանակի որոշման՝ յաւիտենից ներկայութեամբ կը խօսի. Մարմին տեքունական եւ արիւն փրկչական կայ առաջի. Եւ օրինակն զընելով՝ եղևութիւնն ցոյց կուտայ, եւ կամ եղևութիւնն զնելով՝ օրինակն կը բերէ ՚ի վերայ. ինչպէս եւ աստէն տեսանողական զօրութեամբն՝ զՄարմին եւ զԱրիւն Փրկչին տեսնելով կացեալ առաջի՝ ի վերայ ածէ զօրինակն, որ Ս. Գրոց պշտչած խօսքն է. նոյն զօրութեամբն տեսնելով Նորոց Օրինացս եղևութեանց առջեւ. Ինչպէս տեսանք՝ Սաղմոսն ՚ի Հոգւոյն զրդեալ աղօթքն է. եւ քանի՛ սքանչելի զրդումն. զՀացն եւ զԴինի սուրբ՝

կը տեսնէ եւ կը դաւանի Մարմին եւ Արիւն Փրկչին, եւ զնոյն Աստուած ամենակալ, ըստ տեսիան Եսայեայ:

Ապա կը յաջորդեն Սրբասացութիւնքն. յիշեմք Պաւղոսի վերոյիշեալ խօսքն: Այլ մանաւանդ լցարոք Հոգւով՝ խօսել ՚ի սիրտս ձեր սաղմոսիւք, եւ օրհնութեամբ եւ երգօք հոգեւորօք. երգել եւ սաղմոս ասել. . . Տեառն, Այս օրհնութիւնք եւ երգք հոգեւորք են Սրբասացութիւնքն՝ որ կ'ըսկսին. յորոց Հրեշտակային կարգաւորութեամբն եւ Բազմութիւնք հրեշտակաց տեսանողական զօրութեան հնազոյն արդիւնք են զուցէ եւ մնացորդք յեկեղեցւոյ:

Դիտելի է յոյժ՝ Մարմին տերունական Սաղմոսին Ս. Գրոց մասին մէջ՝ Երկնային զօրութեանց յաներեւոյթս երգեն խօսքն. որ պարզ պարզ մարգարէական տեսութիւնն կը հաւաստէ աչօք բացօք. Ահա նուիրական հոգեւունչ տեսութիւնքն:

«Ի սուրբ ՚ի սուրբ պատուական Մարմնոյ. . .» աղօթից եւ օրհնութեան ծայրն՝ Քահանայն այս անգամ անձամբ կը հրամայէ. Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերոյ, Սաղմոս ասացէք երկնաւոր քաղաքիս (Յիսուսի Քրիստոսի ՚ի Ս. Գործեան) մերոյ անմահի՝ որ նստի ՚ի կառս քերովբեականս: Այս անձամբ հրամանն ենթադրելու եմք նաեւ վերոյիշելոյն մէջ. Տէր Աստուած օրհնեցէ զամենեսեանդ խօսքով եւ Սարկաւազն կը հաղորդէ հրամանն այն յատուկ խմբին՝ ըսելով. Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերում Դպիրք (Տեսանողաց խումբն) ճայնիւ քաղցրութեամբ գերզս հոգեւորս. զի սմա վայելեն սաղմոսք եւ օրհնութիւնք, ալիւք եւ երգք հոգեւորք. Պաշտօնեայք (Տեսանողաց խումբն, Հաւատացելոց մէջէն ընտրեալքն յայդ Պաշտօն, Տես Գործք. ԺԹ, 22. ուր զՏիմոթէոս եւ զԵրաստոս Պաշտօնեայս կը կոչէ.) հանդերձ երգով Սաղմոս ասացէք եւ զՏէր յերկինս օրհնեցէք, Դպիրք եւ կամ Պաշտօնեայք հպատակելով այդ հրամանին՝ կ'ըսկսին. «Քրիստոս պատարագեալ բաշխի ՚ի միջի մերում. Ալիւիս: — Զմարմին իւր տայ մեզ կերակուր, եւ սուրբ զԱրիւն իւր ցողէ ՚ի մեզ: Ալիւիս: Մատիք առ. Տէր եւ առեք զյոյս: Ալիւիս: Զաշակեցէք եւ տեսէք զի քաղցր է Տէր. Ալիւիս: Օրհնեցէք զՏէր յերկինս. Ալիւիս. . . .»

Դիտելի է Սաղմոսիս առաջին մասին մէջ Հացին եւ Գինւոյն Մարմին եւ Արիւն Տեառն լինելուն խոստովանութիւնն, եւ զի կը բաշխի ՚ի Հաւատացեալս՝ Ս. Գրոց համեմատական խօսքն՝

Մատիք առ Տէր եւ առեք զոյս. ճաշակեցէք եւ տեսէք զի քաղցր է Տէր. որոց կը յարին օրհնութիւնք 'ի Գրոց ըստ մարգարէից պաշտօնին: Դարձեալ ցայս վայր ըսածնուս մէջ ուշադրաւ է Սաղմոս, Օրհնութիւնք, Երգք հոգեւորք, օրհնել բառերն. զորս համեմատէ Պաւղոսի եւ Տերտուղիանու վերոյիշեալ խօսից հետ:

Վարդապետարանիս Լուծմանց 'ի գլխոյն մէջ տեսանք Հաւատացելոց Համբոյրն 'ի Ժամ մատուցման Ս. Գոհութեան. նշան է դա Խաղաղութեան. նշան Եկեղեցւոյ անդամոց Միութեան ընդ իրեարս, եւ ընդ Գլխոյն Եկեղեցւոյ՝ Յիսուսի. Հաւատացեալք Ողջունիւ Համբոյրի՝ կը յայտնէին 'ի մի ջուր եւ 'ի մի Հոգի մկրտութեամբ եղբայրակցութիւնն ընդ միմեանս եւ ընդ Քրիստոսի, եւ Նովա՝ Աստուծոյ Հօր՝ հարազատ եւ հաւասար որդիութիւնն. որով եւ Ս. Գոհութեան հաղորդելոյ իրաւունքն: Իսկ որք չէին մկրտեալք՝ չունէին՝ ոչ համբոյրն, ոչ եղբայրութիւնն, ոչ որդիութիւնն. հետեւաբար եւ ոչ իսկ Ս. Գոհութեան հաղորդելու իրաւունքն: Առ այս կ'ըսէ Սարկաւազն առ հաւատացեալս. Ողջոյն տուք միմեանց 'ի համբոյր սրբութեան. եւ որք ոչ էք կարօղ հաղորդել աստուածային Խորհրդոյս առ դրունս ելէք: Հաւատացեալք Համբոյրն կուտան Սաղմոսելով.

Քրիստոս 'ի մեջ մեր յայտնեցաւ,
Որ էնն Աստուած աստ բազմեցաւ:
Խաղաղութեան ճայն հնչեցաւ,
Սուրբ ողջունիս հրաման տուաւ.
Եկեղեցիս մի անձն եղաւ.
Համբոյրս յօդ լրման տուաւ.
Թշնամութիւնն հեռացաւ...

Դիտելի է Սաղմոսերգութեանս առաջին երկու տողերուն մարգարէական տեսութիւնն յայտնապէս. Քրիստոս 'ի մեջ մեր այտնեցաւ, Որ էնն Աստուած աստ բազմեցաւ: Այս կրկին տողք՝ Սարկաւազին հախկին Սաղմոս ասացէք խօսքին արդիւնքն են. նման ըստ ամենայնի՝ Մարմին տէրունական Սաղմոսին:

Ուշ գնել հարկ է՝ Եկեղեցիս մի անձն եղաւ, Համբոյրս յօդ լրման տուաւ խօսքին. զի այսու քրիստոնէական Համբոյրին զօրութիւնն կը բացատրուի. Եկեղեցւոյ (Հաւատացելոց) Միութեան եւ լրութեան կապն է Համբոյրն: Այսպէս նաեւ կը պարզուի Քրիստոս 'ի մեջ մեր յայտնեցաւ, Որ էնն Աստուած

աստ բազմեցան. վասն զի Պաշտօնեայն Սուրբ ողջունին հրամանն տուաւ եւ հաւատացեալք սուրբ համբուրին կապուեցան 'ի մի' Բրիստոս զլուին յայտնեցաւ 'ի մարմինն:

Ապա Պաշտօնեայք՝ կը յառջնն մարգարէարար.

Որք հաւատով կայք յանդիման

Սուրբ Սեղանոյս արքայական

Տեսեք (տեսիլն է ուշ զիք) բազմեալ գՔրիստոս
արքայն

Եւ շուրջ պատեալ զօրք վերնական:

Ուշագրաւ է այս տողերուն մէջ՝ ոչ միայն յայտնապէս համարձակ մարգարէութիւնն, այլ եւ հաւատով բառն. որով՝ առանց իսկ մարգարէական տեսիլն՝ կը բացատրի. Որք կայք յանդիման Սեղանոյս սրբոյ արքայականիս, հաւատով տեսեք անդ բազմեալ գՔրիստոս արքայն 'ի վերնական զօրաց շուրջ պատեալ: Առ այն տեսիլ վերամբարձ ունելով զաչս՝ ժողովուրդն կ'աղօթէ.

Վերամբարձեալ զաչս ունելով ('ի տեսիլն մարգարէական)

Եւ պաղատիմք զայս ասելով.

Զմեղս մեր մի՛ յիշեսցես. . . . Եւայն:

Ս. Պատարագին Խորհրդեան սկիզբէն մինչեւ 'ի բանս աղօթից, ('ի տէրունին Առեք կերայք,) անընդհատ մարգարէական երգոց եւ Սաղմոսաց եւ Օրհնութեանց շարունակութիւնն՝ յայտնապէս ցոյց կուտայ զի Ս. Գոհութեան Խորհրդոյն մատուցման մէջ՝ ժամանակ եւ ժամանակի որոշում չկայ բնաւ. զայս կը հաստատէ եւ Քահանային անկասկած հրամանն. Եւ ընդ Սերովբեան Եւ ընդ Քերովբեան միաձայն սրբասացութեամբ յօրինել նուագս. բայց Սերովբէք եւ Քերովբէք միայն Աստուծոյ (Բանին) ներկայութեան կը սրբաբանեն, ուրեմն ներկայ է անդէն. ուշ զնեմք հետեւելոյն. Եւ համարձակապէս գոչելով (վատահար՝ անկասկած) աղաղակել ընդ նոսին Եւ ասել. Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ, Տէր զօրութեանց. . . . օրհնեալ որ եկիր Եւ գալոցդ Եւ անուամբ Տեառն. Որոյ վերջի ժամն՝ ըստ սովորական ձեւոյ առաջին դարու Բրիստոնէից՝ զառաջին զաւուստն կը խոստովանի, եւ երկրորդ զաւստեան անձկանօք կ'աւարտի. ինչպէս եւ Հրէից աղօթից միակ ակնկալութիւնն էր՝ Մեծիաին (Փրկչին) զաւուստն. Որում՝ (զկնի ծածուկ աղօթիցն գոհութեան) կը յաջորդէ Առեք կերայքն:

Որով ըսել է՝ թէ Ս. Պատարագին բուն սկզբէն մինչեւ Առեք կերայք՝ Անժամանակին մարդարէաբար տեսին է. աստուածային ներշնչմամբ. եւ թէպէտ այդ յիշեալ Սաղմոսներէն ոմանք համեմատաբար վերջի ժամանակաց լեզուաւ տեսնուին, բաւական է ըսել՝ այլ է լեզու եւ այլ հոգի. Մերս երիցս եւրանեալ Ս. Հարք՝ Գրիստոնէութեան առջի օրերէն ընդունելով աւանդեցին մեզ զայդ կտակաւ, առանց փոփոխութեան: Տես եւ համեմատէ նաեւ Խ. Անձեւացեաց Եպիսկոպոսի Պատ. Մեկն. ուր 'ի Մի՛ որ յերախայիցն կ'ըսէ. Բանգի յեղանէն 'ի սուրբ Սեդանն Հացին եւ Բաժակին նուիրաց՝ (վերաբերումն), բանին երկինք, եւ երկնայինքն յերկիր իջեալ՝ զսրբարար Սեդանովն բոլորին, ժամանակ եւ որոշումն ժամանակի չկայ. վասն այնորիկ զոչ սրբեայսն առաջանան եւ զոչ մարբեայսն ապաշխարութեամբ եւ որք ոչ են հաստատեալ 'ի հաւատոս՝ արտաքս վարե քարոզն: Պատարագին սկզբէն: Տես եւ համեմատէ նաեւ Ս. Ն. Համբրուսեցւոյ Մեկն. Պատարագին:

Ս. Յուստինոսի ԿԶ, 3 հատուածին մէջ բանին (խօսք) ընդ Բանի (Որդի Աստուծոյ) ձայնակցութիւնն կը տեսնեմք, եւ Բանին Աստուծոյ եւ իր Խօսքին արարչադործ զօրութիւնն. որով կ'ըսէ. բանի. Աստուծոյ մարդացաւ Յիսուս մարմին եւ արին առաւ, իսկ բանի. աղօթից՝ որ 'ի նմանէ՝ Հացն եւ Դինին մարմին եւ արին կ'ըլլայ Փրկչին: Այս վսեմ ու չնաչխարհիկ իմաստն ունի Մեր Պատարագամատուցին արարչագործ մեռ. քստտուածարան ու չքնաղ ու խոհական բառն:

Այս բան բառի նման համեմատութիւնն կը տեսնեմք 'ի Մեզ Ղազարու յարութեան ամբողջ շարականին մէջ. յորոց ոմանք,

Որպէս Աստուած ԲԱՐԲԱՌՈՎՆ յարուցանէ 'ի մեռելոց գէորեքօրեայն. գոգընբաց ՁԱՅՆԻՆ մեռեալն եկն արտաքս անապական: Աստուածային ԱՐԱՐԶԱԳՈՐԾ ՁԱՅՆԻԻ քո Բրիստոս... ԲԱՆԻԻ ԲԱՆՆ Աստուած ԿԵՆՍԱԳՈՐԾԵԱՅ զՂազարոս... եւ Մեծի Չորեքշաբաթոյն. Զբնակեալն 'ի վերին զօրսն ծածկապէս ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ (Բանն Աստուած):

(Շարայարեի)

Ս. Վ. Ն.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն. Տես քիւ. 21)

Եւ ինչպէս ամէն սուրբ անձինք, որոնք՝ լի հաւատքով եւ աստուածաիրութեամբ, ուղկելով աշխարհքիս ունայնութիւններէն հրաժարիլ, առաջնորդներ կը վնտռեն զիրենք կատարելութեան բարձր դաղաթները հանելու համար, այսպէս ալ Պաւլա, Փաւրիշա, Եւսդոքիա, Մարկելլա՝ սուրբ Հերոնիմոսի բոլորակքը ժողուած, կը լսէին իւր բերնէն սուրբ գրոց մեկնութիւնը, եւ այն օրիորդաց վրայ այնպիսի լուսոյ հեղեղներ կը թափէր, որ՝ բարերար անձրեւի մը պէս, իրենց սիրտը թափանցելով, եղբայր-սիրտկան ամէն տեսակ պտուղներ եւ զոհողութիւններ առաջ կը բերէր:

Թէ որ Օգոստինոս այս տեսարանիս վրայ աչքը դարձնելու ըլլար, տարակոյս չկայ որ կը հիանար: Բայց երբեմն մարդու միտքն եւ սիրտը այնպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուին, որ աւմենեւին բանի մը վրայ նայելու տիրութ չզգար. եւ թէ որ նույնիսկ ալ ըլլայ՝ աչքին բան մը չհանդիպիր կամ աչքին առջին եղածը չտեսնար: Օգոստինոս համոզուած ըլլալով որ Ուղղափառ Եկեղեցին Աստուծոյ եւ մարդու վրայ անսովոր եւ արտաքոյ կարգի վարդապետութիւններ կը սորվեցնէ, այնպիսի վարդապետութիւններ՝ որոնք մարդուն խելքէն վեր ըլլալով, նոյն խել ամէնատուր հանձարը կը պապանձեցնեն, նայուածքը գէպ ի այն կողմը դարձնելն եւ ոչ իսկ մտքէն կ'անցնի: Այսու ամենայնիւ իւր բնական անկեղծութեամբ, յանկարծ միտքը կ'իյնայ որ Հոռոմէական Եկեղեցւոյն երեւելի եւ գիտուն անձներէն մէկուն հետ խօսակցիլ, եւ լաւ մը հասկնայ թէ ինչ բանի վրայ կը կայանայ ուղղափառաց ստոյգ դաւանութիւնն եւ վարդապետութիւնը. բայց չենք զիտեր ինչ պատճառի համար, ըլլայ թէ նա-

խապաշարմունքը, ըլլայ թէ ներքին եւ քնական վախ մը ճշմարիտ լուսաւորութենէ եւ պահանջելիք զոհերէ, ի գործ դրած չէ իւր դիտաւորութիւնը։ Ասանկով մէկ կողմէն թիւր կարծեացը վրայ յենլով, համոզուած է թէ ճշմարտութիւնը Կաթողիկէ եկեղեցւոյն գիրկը չէ, եւ միւս կողմէն անձնական փորձառութեամբը հասկցած ըլլալով որ եւ ոչ իսկ Մանիքէսի աղանդոյն մէջ կը գտնուի վնասած լոյսը, եւ միանգամայն յիշելով որ ատեն մը ի զուր աշխատած էր գտնալու զայն նախնի փիլիսոփայից գրոց մէջ, կը սկսի վհատիլ, եւ ամէն բանի վրայ տարակուսիլ, եւ իւր սրտին դառնութեանը մէջ՝ ճշմարտութիւնը մի միայն մտաց անուրջ մը համարելով, կը մտնայ Ակադէմեանց փիլիսոփայից դպրոցն, ուր այս աշխարհքիս ամէն բանին վրայ անստուգութիւն կը վարդապետեն։

Ի՞նչ անսովոր թշուառութիւն մարդկային մտաց. ահաւասիկ ամէնափայլուն խելք մը, ամէնասուր, ամէնաընդարձակ եւ ամէնաթիր հանճար մը, որն որ այնչափ տարիներ ճշմարտութեան ճամբան արիւթեամբ վնասելէն ետքը, եւ՝ առանց զէկի նաւու մը պէս, ամէն տեսակ հովերու եւ ալեաց խաղալիք ըլլալէն ետեւ, կը գոցէ վերջապէս իւր յոգնած թեւերն, եւ վարկ'իյնայ յուսահատ, առանց հասնելու իւր խնդրած նպատակին։ Ալ ամէն բան տարակուսելի է իրեն, ամէն բան անստոյգ. չորս դին կը պատէ խաւարն եւ ծաղրածութիւն։ Եւ ոչ մէկ զիէն լոյս կը նշմարէ։ Ահաւասիկ այն բարձն որուն վրայ Օդոստինոս կը բաղձայ հիմա հանգչեցնել իւր յոգնած գլուխը, եւ գոցել յուսահատ աչքերը։ Եւ արդ, քագաւորք, իւնացարուք։ Եւ հիմա իշխանք խելայիութեան, հասկցէք. եւ զուք որ ճշմարտութեան լոյսը կը վնասէք՝ սորվեցէք։

Կը գտնուին արդեօք մարդիկ որ այնպիսի բարձի մը վրայ կարենան քնանալ, չենք ըսեր այն խաղաղ եւ հանգիստ քնով որ կը զօրացնէ յոգնած անդամները, բայց զէթ այն խռովեալ եւ զառն քնով, զոր Աստուած ամենամեծ ցաւոց ալ չզլանար. կը գտնուին՝ ըսինք, այնպիսի մարդիկ. չենք գիտեր։ Բայց կըրնանք գոնէ ապահովընել ընթերցողներն որ Օդոստինոսի համար կարելի չէ այն բանը. մտաց կորովութիւնը տակաւին կորսնցուցած չէ. սիրտը սառուցիւ աւրուած է, բայց այն աստիճան ապականուած չէ որ մթութեան մէջ կարենայ հաճութիւն գգալ։ Ուստի Հոովմ քաղաքին ո՛չ զբօսանքներն, ո՛չ ուսմանց զբաղմունքն, եւ ո՛չ այն յաջողութիւններն որ իւր աշխատանքն

րուն օրինաւոր վարձքն էին, չեն կրնար ամոքել իւր ոգւոյն խռովութիւնները: Ներքին եւ խորին թախծութեամբ կը հալի ու կը մաշի, եւ՝ հիւանդի մը պէս որ հանգիստ զիրք մը կը վիստռէ եւ շղահար, լի դառնութեամբ կը տապալտի այն մահճին մէջ որն որ իրեն համար եղած չէր:

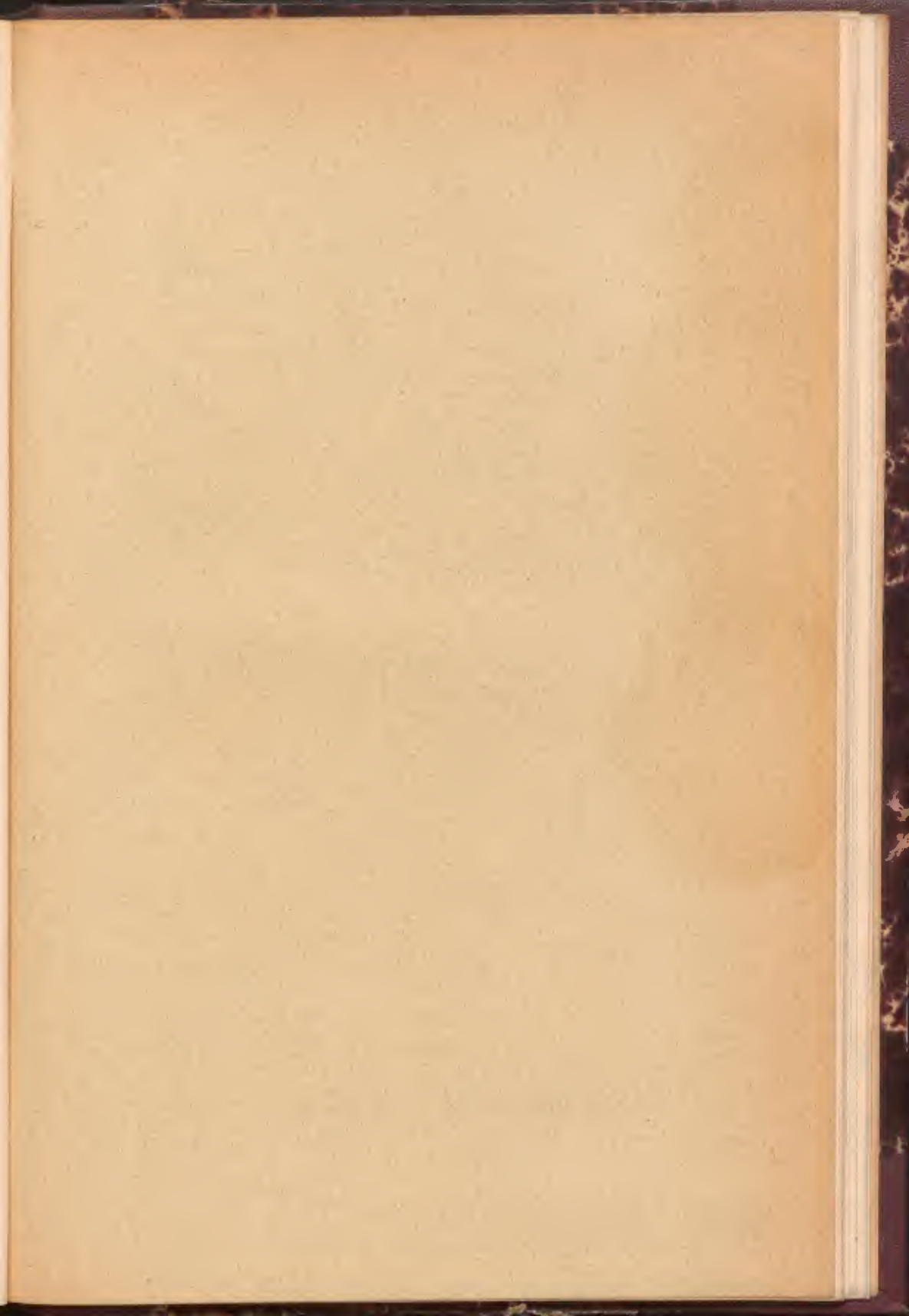
Շատ չտեսեր՝ տենող վրայ կը հասնի. հիւանդութիւնն՝ որ մտաւանջութեանը հետեւութիւնն էր, կը սաստկանայ, եւ քանի մը օրուան մէջ կեանքը վտանդի մէջ կը դնէ: «Կը մեռնէի, կ'ըսէ, եւ դէպ ի գերեզման կը մօտիկնայի այն ամէն յանցանքներովս, գորս եւ Աստուծոյ դէմ, ինծի դէմ, եւ այլոց դէմ գործեր էի. ինչ սոսկալի բնո, որուն վրայ աւելցնելու էր նաեւ սկզբնական մեղքն որմէ տակաւին մաքրուած չէի:» Այն խեղճ վիճակին մէջ վտանդն աւելի ծանրացնողն իւր կրօնական անտարբերութիւնն է. եւ ոչ իսկ մտքէն կ'անցնի սրտանց հառաչանք մը արձկելու դէպի երկինք: Տղայութեանը ժամանակ, քսաներկու տարի առաջ, քրիստոնեայ մօր մը արթուն հսկողութեան տակ, ունեցած ծանր հիւանդութիւնը մոռցեր է. այս անգամ ո՛չ հոգին կը մտածէ եւ ոչ յաւիտենականութիւնը. այսօրուան կտրիճ երիտասարդը, մեծ քաղաքի մը մէջ նետուած, մօրը հովուական նայուածքէն զուրկ, կը մեռնի անզեղձ, առանց աղօթքի, առանց քահանայի, առանց Քրիստոսի եւ առանց Աստուծոյ. կամ լաւ եւս ըսելու համար՝ կը մեռնի ծաղրածութիւնը շրթանց վրայ եւ ամբարշտութիւնը սրտին մէջ: «Այնպիսի մեծ վտանդի մը մէջ, կ'ըսէ, մկրտութեան խորհուրդը չէի խնդրեր, ո՛չ թէ միտքս չէր գար, հապա կը ծիծաղէի, կը ծաղրէի զայն, ո՛վ Աստուած իմ, ո՛ւր արդեօք պիտի բանայի աչքս թէ որ նոյն վայրկեանը մեռնելու ըլլայի. ի հարկէ դժոխոց բոցերուն եւ տանջանքներուն մէջ, ի պատիժ մեղացս՝ քու անխորիւս կարգադրութեանդ համաձայն:» Բարեբախտաբար հիւանդութիւնը չյառաջէր, եւ տենող կամաց կամաց կը թեթեւայ. կը սկսի ուժ առնել, եւ քիչ ատենուան մէջ բոլորովին վտանգը կ'անցնէ:

Օգոստինոս՝ իւր մեծ թափանցող հանճարեղութեամբը միշտ ամէն բանին պատճառը փնտռելով, ինքն իրեն կը հարցընէ թէ ինչո՞ւ համար Աստուած այն վտանգէն խալած էր զինքը, եւ մինչդեռ ինքը մեռնելու վտանդի մէջ կը ծաղրէր զԱստուած, ո՞վ էր նոյն կէտին իմ վրայէս անոր բարկութիւնը հեռացնողը: Այս անգամն ալ՝ ինչպէս միշտ կ'ընէր, չտարակու-

որի ընաւ որ իւր աղատութիւնը մի միայն մօրը պարտեղան էր: «Թէպէտ եւ հիւանդ ըլլալս իմացած չէր, կ'ըսէ, բայց բացակայութեանս ժամանակ անդադար կ'աղօթէր ինծի համար. մինչեւ հիմա չեմ կրցած հասկցնել, եւ հիմա ալ կարող չեմ հասկցնելու թէ որչափ կը սիրէր զիս. զիս աշխարհք բերելու ատեն այն աստիճան ցաւ չէր զգացած իւր մարմնոյն վրայ, որչափ կը զգար այսօր հոգւոյն մէջ զիս առ Աստուած դարձնելու համար»: Ետքն ալ սա սքանչելի եւ անզուգական խօսքը կը յարէ՝ ըսելով. «Թոյլ չտուիր, ո՞վ Աստուած իմ, որ այն ուղորմելի վիճակին մէջ մեռնիմ. վասն զի թէ որ իմ մահս, յաւիտեանական մահս, սիրելի մօրս աղիքներէն անցնելու ըլլար, այնպիսի վերք մը պիտի բանար անոր սրտին մէջ, որ ոչ երբեք պիտի դոյցուէր»:

Սովորաբար կ'ըսուի թէ մայր մը չկրնար մխիթարուիլ իւր որդւոյն մահուան վրայ. անոր սրտին մէջ, եւ թէ որ կրնանք ըսել, աղեսցը մէջ չենք գիտեր ինչպիսի վերք մը կը բացուի որ միշտ բայ կը մնայ, ցաւ մը զոր ժամանակը չկրնար ամոքել, եւ մարդս զանիկայ մխիթարելու համարձակութիւն չունենար. հապա ի՞նչ պիտի չըլլայ քրիստոնէայ մօր մը կսկիծն երբոր տեսնելու ըլլայ: ամբարշտութեան եւ ոճրադործութեան մէջ իւր որդւոյն մեռնիլը երեւակայեցէք այն ամենասուրբ հոգիներէն մին, որոնք աչքերնին չեն կրնար վերցնել խաչելութեան կամ տապանակի վրայ առանց զղալու սրտերնուն մէջ հաւատոյ եւ սիրոյ շարժումնք մը, ի՞նչ պիտի զղայ այնպիսի հոգի մը թէ որ իւր զաւակը, իւր աղետաց պտուղը, իւր հոգւոյն լաւագոյն մասը յաւիտեանս Աստուծմէ բաժնուած տեսնալու ըլլայ:

(Շաբաթարեկի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն է, հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան:
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
-քղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իշրաքանցիշր քիշ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա ,Եեշիլ փողոց
Թիւ. 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենան խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1